

לחזות בנועם ה': על חיי העיון לאידרותיהם*

מאת יהודה ליבס

המלך דויד, משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל, ניסח בבהירות רבה את את תכלית הדת והחיים: אַחַת שְׁאַלְתִּי מֵאֵת ה' אֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שְׁבִתִּי בְּבֵית ה' כֹּל יְמֵי חַיֵּי לַחַזוֹת בְּנֹעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ (תה' כז, ד). האידאל הדתי האחד והיחיד הוא אפוא חיי העיון, ישיבה מתמדת במקדש, להביט בכבוד האל.

זאת ביקש דויד, אך לא קיבל. אידאל זה אינו בר קיום. אף הדת עצמה, כך דומה, מקדישה את מיטב מאמציה דווקא כדי להערים עליו קשיים, וזאת הן מפני שהדת הממוסדת מבקשת להשתלב גם בחיי המעשה, חיי העולם הזה, והן מפני שראיית האל פוגעת בכבודו וכרוכה בסכנת מוות.

את ראיית האל הגבילה הדת לעתים מסוימות: שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיהָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסּוֹפוֹת (דב' טז, טז). בפסוק זה, וגם במקבילותיו, המסורה אף שינתה מפני הכבוד והיראה את ניקוד המלה 'יִרְאֶה' לצורת סביל, אך המלים 'את' ('את פני ה') מוכיחה שהכוונה בעצם לפועל יוצא, כפי שציינו רבים.

אידאל הראייה ואף חטא ומוות השייכים לה, מתגלים בחדות במעמד ייסוד הדת. כך בעקדת יצחק, שבה נתייסד מקום המקדש, הר המוריה, שהוא הר הראיה, במשמעותו האקטיבית והפסיבית, כפי שנאמר שם: וַיִּקְרָא אֲבִרְהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר ה' יִרְאֶה (בר' כב, יד).

כך היה גם בחנוכת המשכן, כאשר יצאה נשמתם של שני בני אהרן, נדב ואביהוא, באקסטזה דתית, שיש בה גם חטא וגם אידאל, כפי שעולה גם מן הכתובים וגם מדברי חז"ל ופילון ועוד. כדי למנוע ממקרים כאלה להיקרות בעתיד, באו הדינים המפורטים בפרשת אחרי מות בני אהרן, שהגבילו את ראיית האל ליום אחד בשנה, הוא יום הכיפורים, ולאיש אחד הוא הכוהן הגדול,

שעיקר תפקידו היה אז לצאת בשלום מעסק זה, ואם עלה הדבר בידו, יום טוב היה עושה לאוהביו, כנזכר במשנה (יומא ז, ד).¹

אידאל הישיבה בבית ה' נשתמר, כך נראה, בכינוי 'ישיבה' (או 'מתיבתא' בארמית) הנוהג לבית המדרש. אך מטרת ישיבה זו כבר איננה ראיית האל אלא לימוד פרטי המצוות שכאמור נועדו בעיקרן דווקא להגבלת אותה ראייה. מעבר לשוני כזה אירע גם במלה 'מדרש', שבמקורה קשורה היתה לדרישת אלהים, ונהפכה למדרשי פסוקים, מדרשי הלכה ואגדה.

אומנם גם מן המדרשים לא נעלמה לחלוטין ראיית האל. במדרשי האגדה השתמרה היא יותר מאשר במדרשי ההלכה, וביותר במדרשי הפסוקים המתארים את בריאת העולם ואת מרכבת האל. אבל מדרש כזה אסרו חז"ל במשנה שייעשה בציבור או בחבורה, והתירוהו רק ליחידים (חגיגה ב, א).

ובכל זאת מוצאים אנו חבורות העוסקות בחדרי המרכבה ובראיית האל, בעיקר בספרות ההיכלות. אך שם בתיאורים ספרותיים ודמיוניים עסקינן, וקשה לדעת מה היה הקפה ודמותה של המציאות החברתית שברקעם.

בסיס היסטורי מוצק יותר מוצאים אנו בכתבי פילון האלכסנדרוני, שמתאר בחיבורו הקרוי 'על חיי העיון',² חבורות אנשים ונשים, המכונים תרפּוּוּטִים ותּרפּוּוּטִיּוֹת, שפרשו מחיי המעשה והתמסרו לראיית אלהים, שהיא בעצם עניינו של ישראל, שפירוש שמו, לפי פילון, רואה האל.

גם כאן יש מקום לתהייה באיזו מידה התקיימו חבורות אלה מחוץ לראשו של פילון, שהוא העד היחיד למציאותם, אף שהוא מספר שחבורות כאלה מצויות בכל העולם הנושב (פסקה 21), וראשיתם בימי קדם (29). נקל גם לשער שפילון ממלא כאן באופן ספרותי את תשוקתו שלו לפרוש מעיסוקיו הציבוריים והספרותיים לטובת האידאל המיסטי האישי, כפי שביטא למשל

* זו הרצאה שהיתה אמורה להינשא בכנס בנושא חיי העיון באוניברסיטת בר-אילן, שתוכנן לחודש אייר תשע"ט, אך בוטל 'מחוסר תקציב'.

¹ ראה על כך יהודה ליבס 'העירום המלוּבש, עבודת הקודש הסודית והאזוטריית אצל פילון האלכסנדרוני', מחקרי ירושלים במחשבת ישראל כד (תשע"ה), עמ' 9-28. מאמר זה, כמו שאר מאמרי דלהלן, ניתנים לקריאה באתר האינטרנט שלי.

² התפרסם בתרגום עברי, בצירוף מבוא והערות, מאת סוזן דניאל נטף. כתבי פילון האלכסנדרוני, מוסד ביאליק והאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, כרך א, ירושלים תשמ"ו.

בחיבורו על הגירת אברהם. ועם כל זאת, אין ספק ביסוד ההיסטורי של מציאות כת התרפווטים, כי מושבתם העיקרית היתה בימיו, לפי דבריו (22), על יד אגם מאָריה, מקום ידוע וסמוך לאלכסנדריה, וקהל השומעים בוודאי תמה היה ביותר אילולי נמצאו שם.

אפשר גם לשאול אם חבורות אלה מתאימות בכלל ליהדות, שעל הסתייגותה מחיי העיון דיברנו לעיל. תמיהה כזאת הביאה את אווזביוס, היסטוריון הכנסיה איש המאה השלישית והרביעית, לכלל דעה שמדובר בקבוצה של נזירים נוצריים. דעה זו אינה מתקבלת על הדעת מבחינה כרונולוגית, כי בימי פילון, שהיה קשיש מישו הנוצרי, בוודאי לא נפוצה הנצרות במצרים. אך גם במאה התשע-עשרה, לאחר שהוסרה דעה זו מסדר היום המדעי, נמצא חוקר שביקש לקיים את נצרותה של כת התרפווטים, הפעם בהשערה ש'על חיי העיון' אינו חיבור של פילון אלא חיקוי מאוחר. גם דעה זו התבררה כשגויה בעזרת מחקר פילולוגי מדוקדק שאישש לחלוטין את מחברותו של פילון.³

נמצא אפוא שמוצאה של תנועת הנזירות הנוצרית, כמו הנצרות בכללה, הוא בקרב היהדות. אווסביוס לא שיער כזאת, כי בימיו לא נודעו קבוצות כאלה אלא בקרב הנוצרים. אכן קשה לדעת אם התקיימו כאלה ביהדות במציאות ההיסטורית במשך אלף שנים אחרי פילון, אך בראשית האלף השני לספירה שומעים אנו על חבורות מיסטיקאים, הן במצריים המוסלמית והן באשכנז והן בפרובנס וספרד, בראשית הקבלה.

התיאור המפורט והמעניין ביותר של חבורה כזאת יימצא בספרות האידרא הזוהרית, ובהמשך דברי אבקש לערוך השוואה בינה לבין התרפווטים, כדי להתעמק יותר במהותן של שתי החבורות ובחיי העיון שלהן. אומנם אידרא היא חיבור ספרותי דתי שאינו מציג מציאות היסטורית, אך לדעתי אפשר לזהות

³ ראה על כך בהקדמתה של דניאל נטף דלעיל, וכן בהקדמת המתרגם האנגלי פ. ה. קולסון למהדורת החיבור הדו-לשונית (יוונית-אנגלית) בהוצאת כתבי פילון בסדרת LCL כרך תשיעי.

בה יסודות של תקופתה.⁴ ומכל מקום שימשה טופס ויסוד לחבורות מיסטיות היסטוריות, כגון חבורת האר"י וחבורת הרמח"ל.

האידרא הזוהרית, ובראש וראשונה אידרא רבא, הנדפסת בזוהר פרשת נשוא, מייצגת ניסיון להגשמת האידאל של משורר התהילים, ישיבה מתמדת לשם חזיון האל. כך עולה כבר מן המלה 'אידרא', שמשמעותה העיקרית⁵ היא 'מושב' (כמו ביוונית ἔδρα). ישיבה נזכרת גם במשפט התלונה הפותח את אידרא רבא (בתרגום): עד מתי נשב בעמוד של סמך אחד (זוהר ח"ג, קכז ע"ב), ועל התמדת ישיבה זו לומדים אנו בסוף האידרא (קמד ע"ב), בקביעה שמן הזמן ההוא והלאה לא סרו החברים מבית ר' שמעון. בין זה לזה נמצא תוכן אותה אידרא שכולה חזיון הפרצופים האלהיים.

כאמור הגשמת אידאל זה בעייתית היא, וגם לכך יש ביטוי בפתיחת האידרא, שלפי תודעתה העצמית לא נתכנסה אלא מתוך מצב חירום המצדיק הפרת התורה, כי אחרת תתבטל התורה הגבוהה יותר, תורה של מעלה. על פרטי הדברים עמדתי במאמרי המשיח של הזוהר,⁶ והם נפרשו מחדש בספרה של מלילה הלנר-אשד מבקשי הפנים.⁷

האידרא רואה עצמה כפותחת עידן חדש בתולדות דת ישראל,⁸ וככזאת מתאימה היא להגדרה של מעמד ייסוד, אשר כרוך כזכור בהתפרצות מיסטית ובקורבן אדם. ואכן שלושה מעשרת הנכנסים לאידרא לא יצאו ממנה בשלום. מן התיאור באידרא אפשר לדלות שלוש סיבות למותם. הראשונה רק רמוזה ולא מפורשת, וקשורה לחטא האמור של פריצת גדר האיזוטריות, הסיבה השניה המתוארת כאן היא דבקות הנשמה בעולם העליון, והשלישית רואה במות החברים קורבן ייסוד, כפי שעולה במפורש מן הפסוק המובא בהקשר זה,

⁴ ראה על כך יהודה 'כיצד נתחבר ספר הזוהר', מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ח (תשמ"ו), עמ' 71-1 (וכן באתר).
⁵ ראה ערך אדרא בעבודת הדוקטור שלי 'פרקים במילון ספר הזוהר' (האוניברסיטה העברית בירושלים, תשל"ז; תשמ"ב), המצויה גם היא באתר.
⁶ בתוך הרעיון המשיחי לישראל, הוצאת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ירושלים תשמ"ב, עמ' 236-87, ובעיקר בפרק התורה עמ' 165-170. מצוי גם באתר.
⁷ הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד 2017. שער ראשון פרק ז, שער שני פרק א.
⁸ ראה המשיח של הזוהר דלעיל, בעיקר בפרק האהבה, עמ' 157-170.

ודווקא לחיוב: אָרוּר הָאִישׁ לְפָנַי ה' אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ
בְּבִכְרוֹ וַיִּסְדָּנָה וּבְצָעִירוֹ יִצְיֵב דָּלְתֶיהָ.⁹

כיוצא בכך מצינו כזכור גם בתיאורי מיתתם של נדב ואביהו, שכניסתו
המסוכנת של הכהן הגדול לקודש הקודשים ביום הכיפורים מובאת במקרא
ובמפרשיו בזיקה אליהם. בהקבלה זוהרית לכך, מיתתו של ר' שמעון בר יוחאי
בסוף אידרא זוטא מהדהדת את מיתת השלושה באידרא רבא. רשב"י, העולה
במיתתו אל רחם השכינה, מתואר שם ככהן הגדול שנכנס לקודש הקודשים
ביום הכיפורים (זוהר ח"ג, רצו ע"ב). ויש רגליים לסברה שמועדה של אידרא
זוטא היה אכן יום הכיפורים, ולכן גם משולבת היא בפרשת ואתחנן שבזוהר,
שנקראת בסמוך ליום זה.¹⁰

אידרא רבא, לעומת זאת, משולבת בזוהר בפרשת נשוא, הנקראת
בסמוך לחג השבועות, והיא בוודאי איננה אלא תיאור של תיקון ליל שבועות,
אשר מתואר בזוהר גם במקומות אחרים.¹¹ חג השבועות הוא אחד משלושת
הרגלים שחלה בהם מצוות הראייה, והוא מתאים במיוחד לעניין זה, בהיותו חג
מתן תורה, המראה הגדול מכולם, שאצל חז"ל משמש אב טיפוס לעיסוק
אקסטאטי בדברי תורה.¹² על טבעו המיסטי של חג השבועות אפשר ללמוד גם
מן הברית החדשה (מעשי השליחים פרק ב), שמספרת איך בחג זה ירדה רוח
הקודש על תלמידי ישו.

האירוע הגדול בחיי התרפווטים, המתואר בפרטות בחיבורו של פילון, גם
הוא תיקון ליל שבועות. שלא כמו האידרא, כאן מצוי התאריך בפירוש, אף
שפירושו אינו מוסכם על כל החוקרים. יום האירוע מצוין אצל פילון (על חיי העיון,
פסקה 65) בביטוי שתרגומו המילולי הוא – כעבור שבעה שבועות. מאחר שלא
צוין ממתי יש להחל בספירה, היו חוקרים שחשבו שמדובר באירוע שחוזר
תדיר, כל שבעה שבועות (כך גם סוזן דניאל נטף, בעלת התרגום לעברית), אך

⁹ יהושע ו, כו. ראה המשיח של הזוהר, בפרק דבקות ותיקון, עמ' 175-181, וראה הלנר-אשד דלעיל, שער ב פרק טו.

¹⁰ ראה בנספח ב למאמר המשיח של הזוהר. עמ' 216-218.

¹¹ ראה בנספח א למאמר המשיח של הזוהר, עמ' 208-215.

¹² ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א.

חוקרים רבים אחרים (ביניהם קולסון, בעל המהדורה הדו-לשונית הנפוצה בסדרת LCL), מחזיקים בדעה שמדובר בחג השבועות. זאת גם דעתי, בעיקר מפני שבמשפט הקודם מדגיש שם פילון שכל דרכי התרפווטים נוהגות על פי הוראותיו המקודשות מכול של משה הנביא, כלומר לפי הכתוב בתורה, ושם לא נזכר חג חמישים אחר פרט לשבועות. מאחר שחג זה ידוע בשמו, אין צורך להזכיר את נקודת התחלת הספירה. ציון כזה נהוג היה, כגון בסיפור דלעיל על ירידת רוח הקודש בספר מעשי השליחים, הקרוב בזמן לפילון. תאריך המאורע מצוין שם בצורה המניחה שלכול ברור שיום החמישים הוא חג השבועות, וכיוצא בכך גם בספר טוביה (ב 1). יתר על כן, לאחר ציון התאריך מסביר פילון את משמעות מספר הימים כפי שמסביר הוא זאת בדיון בחג השבועות בספרו על המצוות לפרטיהן (ב 176).

ספק אומנם אם פילון זיהה את חג השבועות עם יום מתן תורה, כמקובל בספרות הרבנית המאוחרת לו. אך אפשר שכך הוא, כי כנראה זיהוי זה כבר שרר בספר היובלים,¹³ שקדם לו בזמן. מכל מקום, עיסוקם הרוחני של התרפווטים מתבסס על כתבי הקודש, ובאופן דומה לדרכו של הזוהר. כך עולה מתיאורו של פילון, בפיסקאות 28-29, שלדעתי לא הובנו כראוי בתרגומים המקובלים, ומפני חשיבותם לעצמם ולקבלה אתרגם מחדש:

בעיסוקם בכתבי הקודש הם [התרפווטים] מתפלספים לפי הפילוסופיה [כך גם ביוונית] של האבות, בדרך אלגורית [כך ביוונית, לציון פירוש החורג מן הפשט], בהניחם שמילות הכתובים הם סמלים [סימבולה ביוונית] של פרשנות קבועה, כאשר הטבע הנסתר מתגלה לפי המשמעויות העמוקות. יש להם גם כתבים שהותירו אנשי קדם, שהיו המייסדים של הכת הפילוסופית [הַרְזִיה ביוונית], תעודות רבות של האידאה [כך ביוונית] שבאלגוריות. בהשתמשם באלה כבארכיטיפים [כך ביוונית] הם מחקים את השיטה של העיקרון הראשוני של הכת. כך

¹³ ראה בדברי ההקדמה והפירוש לספר היובלים, מהדורת כנה ורמן, הוצאת יד בן-צבי, ירושלים תשע"ה, עמ' 132, 9.

שאינם מסתפקים רק בהתבוננות, אלא גם מחברים שירים והימננות לאלהים.

תיאור זה מתאים גם לאידרא, הרואה בכתובים סמלים למציאות נסתרת, שעקרונותיה נובעים מקבלה עתיקה. האידרא מסתמכת גם היא על כתבים עתיקים, כעולה מן המלה 'תניא' החוזרת בה לעתים, ומן הציטוטים מתוך ספרא דצניעותא, מגילת הסתרים. שירים והימננות אומנם לא מצאנו באידרא, אבל 'שירי ותושבחי דאית בהון קבלה אמיתית' נזכרו בקטע מאוחר, מעניין ביותר, שנספח לספרא דצניעותא, ונדפס אתה.¹⁴

גם למעמדו של רשב"י באידרא אפשר למצוא מקבילה בכת התרפווטים. לפי התיאור שם (פסקה 31) היה מנהיג לחבורה שהיה גם הזקן ביותר וגם המנוסה והבקיא בתורותיהם, וכן בעל קול ומראה מרשימים. לדבריו המוסמכים והמדויקים, שנאמרו אחר חקירה נאמנה והחודרים כליות ולב, מקשיבים כל החברים בתשומת לב עליונה.

הזוהר הוא ספר האָרוֹס, ובעיקר אדרא רבא החתומה בחותם האהבה, כנאמר בפתיחתה 'אנן בחביבותא תליא מילתא', גם אהבת החברים זה לזה וגם אהבתם לקב"ה ואהבתו להם.¹⁵ על מקום הארוס בזוהר הרחבתי במאמרי 'זוהר וארוס',¹⁶ ובנספחו ערכתי השוואה מפורטת בין האידרא לבין 'המשתה' לאפלטון המוקדש לתיקונו של האל ארוס. אך בעוד שהמשתה האפלטוני אינו מוזכר בזוהר, פילון עורך השוואה מפורטת בינו לבין כינוס התרפויטים (על חיי העיון 59-57).

בהשוואה, שעיקרה אומנם הדגשת ההבדלים, מציג פילון את משתה התרפווטים כרוחני יותר ממשתהו של אפלטון. אפלטון אומנם מדגיש שתחומו של ארוס נרחב וחורג הרבה מן התחום הסקסואלי,¹⁷ אך בעיני פילון גם כך המשתה האפלטוני סקסואלי מדי, והוא מדגיש את העדרו של יסוד זה ממשתה

¹⁴ זוהר ח"ב, קעח ע"א. על קטע זה ראה יהודה ליבס, 'בר יוחאי בשירו של שמעון לביא' (בפרק שכותרתו רשב"י כאדם), קשת החדשה 5, סתיו 2003, עמ' 130-131 (וכן באתר).

¹⁵ ראה 'המשיח של הזוהר' דלעיל, בפרק 'האהבה'.

¹⁶ אלפיים 9 (תשנ"ד), עמ' 67-110 (וכן באתר).

¹⁷ אפלטון, המשתה 205. בתרגום העברי של א"מ יוסף ג. לבס, כתיבי אפלטון, הוצאת שוקן, ירושלים ותל-אביב תשי"ז, כרך ב עמ' 132.

התרפופוטים (רק בימי הרנסאנס נתקבע הצירוף השקרי 'אהבה אפלטונית' ככינוי לאהבה שאין בה כלל תאוות בשר).

במיוחד חוֹרָה לפילון העדפת הארוס בין זכרים, הנזכרת אצל אפלטון.¹⁸ אך האידרא, כך דומה, דווקא מאמצת העדפה זו, שכן חבריה כולם גברים, בדומה למשתה האפלטוני. יתר על כן, דומה שהחיבור בין שני הפרצופים האלהיים, אריך אנפין וזעיר אנפין, שהיו במקורם זכר ונקבה, הופך באידרא להסתכלות אירוטית (אומנם לא סקסואלית) בין שני פרצופים זכריים.¹⁹

במשתה התרפופוטים, לעומת זאת, משתתפות גם נשים. פילון מדגיש שאין בכך יסוד סקסואלי, שכן מדובר על נשים שרובן בתולות באות בימים, ששמרו מרצון על בתוליהן (על חיי העיון 68). גם מקומות הישיבה נפרדים הם, גברים מימין ונשים משמאל (69), מקור לכך שימשה כנראה אמרה של פרמנידס).²⁰ בין שני אלה ניצבה מחיצה נמוכה, שאינה חוצצת בעד הקולות (33), בדומה לנהוג היום בכמה בתי כנסת.

סקס לא התקיים בין שתי הקבוצות, אך ארוס כן היה. בתום סעודת יום החמישים ניצבים הנוכחים בשתי מקהלות, נשים וגברים, ושרים ומחוללים אלה מול אלה. אך בתום שלב הכנה זה, בהיותם שיכורים ממה שמתואר כאן כיון אהבת אלהים, מתמזגות שתי המקהלות לאחת, ושרות בשילוב הרמוני של קולות גברים ונשים את שירת הים, כשם שעשו זאת משה ובני ישראל ולעומתם מרים הנביאה וכל הנשים אחר קריעת ים סוף (שמות טו, כ-כא. על חיי העיון 83-88).

כזאת, כאמור לא נמצא באידרא הזכרית, אך בעוזבו את העולם הזה לשם תיאור עולם נשמות המתים, מרשה לעצמו גם הזוהר תיאור דומה, בחיבור הנקרא 'רב מתיבתא', שבו מתוארים היכלות גן עדן, היכלות גברים ונשים נפרדים זה מזה (בין מנהיגות היכלות הנשים נזכרת גם כאן מריים הנביאה

¹⁸ בנאומו של אריסטופאנס במשתה דלעיל 191-192. בתרגום העברי עמ' 114.

¹⁹ יהודה ליבס, 'כיצד נתחבר ספר הזוהר', מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ח (תשמ"ט), עמ' 20-31 סמוך להערה 127 (וכן באתר).

²⁰ יהודה ליבס, מנמוסיני: תרגומי שירה עתיקה, הוצאת כרמל, ירושלים תשע"א, עמ' ק, שירת פרמנידס, פרגמט יח: 'אל הימין נערים ולשמאל נערות [היא הציבה]'. הנושא הוא כנראה האלה שקבעה שזכרים מוצאם מהצד הימני של הרחם ונקבות מן השמאלי.

אוחזת התוף ומקהלתה). הפירוד בין המינים נמשך עד חצות הלילה, אז נפרצים הגבולות, והכול מתאחדים ומזדווגים. שעת חצות היא גם שעת הזיווג הנכונה בין איש לאשתו (כך בזוהר בעיקבות המלצת חז"ל), אך בעולם הזה מדובר על גופות ואילו בפריצת גבולות ההיכלות שלמעלה מתרחשת דבקות של נשמות, אור באור ('דבקותא דנשמתא נהורא בנהורא'. זוהר ח"ג, קסז ע"ב).

אך עיקר אהבתם של התרפווטים, ממש כמו של בני האידרא, מופנית כלפי מעלה. חיי העיון הם גם חיי האקסטאזה המיסטית, שבה נחטפים הם באהבה, או בידי ארוס, אף שלא יוצאת בכך נשמתם כמו שלושת הנפטרים באידרא. וכך מתאר זאת פילון (חיי העיון ס' 12 – 11, בתרגומי):

אך גזע התרפווטים הלמוד מעיקרו לראות, יערוג נא אל מראה הקיים ויתעלה מעל לשמש החושית, ולעולם לא ייטוש מערכה זו המובילה אל האושר המושלם. והמבקשים ללכת אל תרפיה, לא מתוך המלצתם או הפצרתם של מישהם, אלא בהיותם חטופים בידי ארוס השמימי כמו שיכורי בקוס או הקוריבנטים, נוהגים כמלאי אל [במקור היווני אַנתוסיאסטים] עד שייראו את שחפצה נפשם.

הקוריבנטים הם כוהני האלה קיבלה שנהגו בשגעון מיסטי, ממש כמו שיכורי בקוס. גם פילון עצמו, כשהוא מתאר באחד מכתביו²¹ חוויה מיסטית שעבר, השווה את עצמו לאותם קוריבנטים אנתוסיאסטים, ואף סוקראטס, בסיומו של הדיאלוג האפלטוני קריטון,²² מדמה עצמו אליהם.

העיון באידרא אינו תיאוריה בלבד, הוא גם תיקון. הסיבה לכינוס אידרא רבא היתה כזכור מצב חירום עליון: תורה דלעילא מתבטלת ויש לעשות לה'. עשייה זו היא עניין האידרא שבמהלכה מתקנים החברים את הפרצופים העליונים.

דומני שמשוהו כזה היה גם בכינוסי התרפווטים, וכך צריך להבין את משמעות התרפייה שלהם, שנזכרה בקטע דלעיל, וממנה נגזר שמם. את השם

²¹ על הגירת אברהם 35.

²² בתרגום העברי הנ"ל, כרך א (תשי"ט), עמ' 254.

תרפווטים מסביר פילון, בראשית החיבור על חיי העיון (פסקה 2) בשתי דרכים. האחת, לפי המשמעות המקובלת של המלה תרפייה, כרפואה לחולה, וזאת מאחר שדרכם של אנשי הכת מביאה לרפואת הנפש. אך פילון אינו מסתפק בכך, ומוסיף עוד פירוש: כך נקראים הם ככל שחונכו בטבע ובחוקי הקודש [= התורה] להיות משמשים את ההווה.

'להיות משמשים' מבוטא במקור היווני בפועל תרפואיין [θεραπεύειν], שנגזר מתרפון [θεράπων], שפירושו במקורו נושא כלים, כגון הרקב של גיבור מלחמה באיליאדה, שתפקידו גם לסייע בקרב וגם לחבוש את הגיבור בהיפצעו, ומכאן נשתלשלה המשמעות הרפואית של שורש זה. אך תרפונים נמצאו לא רק לבשר ודם: המשורר והלוחם ארכילוכוס (איש המאה השביעית לפני הספירה) ראה עצמו כמשרת-תרפון לאל המלחמה אַרס (המכונה אַניאַליוס) וכן למוזות, אלות השירה, כפי שאומר הוא בדו-טור אַלגי מפורסם, שאף שימש מוטו לספר השירים 'בדמי לעד תחיי', מאת יאיר, מייסד מחתרת הלח"י. וזה לשונו (בתרגומי): 'אך אנוכי משרת נאמן לאדון אניאליוס / גם מתנה אהובה שי מן המוזות אדע'.²³ דומה שמשוה מכך נמצא גם בהקדמת אידרא רבא, שחבריה מתוארים כבאים לתוכה, לפחות אלגורית, מלובשים בכלי זין.

התרפויטים לא שירתו אומנם את אל המלחמה אלא את ההווה, נְוּטְרוּם במינו [εὐτόδ], כלומר את האלוהות הפילוסופית, הבלתי פרסונאלית, אשר מתוארת בהמשך המשפט, כעדיפה על הטוב, טהורה מן האחד, וקדומה מן המונדה. אך אף זאת, לפי פילון, זקוקה למשרתים ולחובשים. תְרַפּוּטְס דומה אפוא במשמעותו לתואר הלטיני pius, שמשמעו הראשון מי שמכבד ואף מרחם על הוריו ואלהיו (זה כינויו של איינאס באיינאיס בשל מסירותו לאביו ולאלים, ודומה לו המלה האיטלקית pietà, המשמש לתיאור תמונות רחמי המדונה על בנה האלהי, ואף המלה האנגלית pity שפירושה רחמים). וכמוהו בעברית 'חסיד', לפי הפתגם הנפוץ בחוג הזוהר 'איזהו חסיד המתחסד עם קונו'.²⁴

²³ Davis A. Campbell (ed.), *Greek Lyric Poetry*, Bristo Classical Pres (1990), p. 1

²⁴ זה מובא כפתגם רווח כמה פעמים ברעיא מהימנא (זוהר ח"ב, קיד ע"ב; ח"ג, רכב ע"ב; רפא ע"א; ובהקדמת תיקוני זוהר א ע"ב), ומקורו, בשינוי לשון, בספר הבהיר ס' 128 (מהדורת אדמס).